

De Toverlantaarn

Suzanne Voets

De Toverlantaarn

Geïnspireerd door de *Camera Obscura*

Verhalen

Met illustraties
van Jan Cleijne

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage van het Nederlands Letterenfonds en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

Copyright © 2021 Suzanne Voets

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslagontwerp: Bloemendaal & Dekkers
Omslagillustraties en illustraties binnenwerk: Jan Cleijne
Portret auteur: Anke van der Meer
Typografie: Perfect Service

ISBN 978 90 295 4380 4 / NUR 303

www.arbeiderspers.nl

INHOUD.

Voorrede	7
Moestuinvreugd	15
Horeca-ergernissen.....	26
Hotel.....	26
Restaurant.....	41
Café.....	62
Een ontmoeting in Frankrijk.....	74
Herfstsymfonie	100
Sportschoolpraat.....	114
De familie Harbrinck	122
Een stralend huis	122
Gesprekken en bezigheden, betreffende onderscheidene onderwerpen	128
Nadere kennismaking met Wouter, gevolgd door een opmerkelijk voorval in de voortuin, en een uitvoerig diner.....	144
Kerstochtend	157
Een middag vol (ijs)vertier.....	170
Oudejaarsavond. Hoe Jonas zich verzekeren wilde van zijn liefde, en hoe dit hem welgemoed stemde	188
En het ook nooit zal worden – een Deventer trilogie	195
Van een pianootje dat nooit bespeeld is	195
Van een man die nooit bekend is geweest met andere provinciën	206
Van een krant die nooit gedrukt is	223
Een verhuisverhaal	235

De cartograaf	245
De vogelspotter	253
Narede	260
Literatuurlijst	264

VOORREDE.

Wie dit boek in handen heeft, heeft kennis van de eraan toegekende titel. Maar rijkt deze kennis verder dan dat? Weet men ook wat een toverlantaarn *is*, en welke betekenis die specifiek voor dit boek heeft? Vooral jongere lezers kunnen al of niet bewust gaan associëren: is het simpelweg een neologisme van des schrijvers hand dat duidt op een toverachtige lantaarn, of een lantaarn die kan toveren? De wat oudere lezers zullen waarschijnlijk minder in verwarring zijn gebracht, omdat zij mogelijk zélf herinneringen hebben aan het gebruik van een toverlantaarn. De illustratie op de voorkant van het boek kan reeds duidelijk gemaakt hebben dat het een projectie-instrument betreft.

Voor ik echter over de precieze werking ervan en de betekenis voor dit boek kom te spreken, is het nodig enige uitleg te geven wat betreft de voornaamste inspiratiebron voor *De Toverlantaarn*; een inspiratiebron die zodanig van belang is geweest, dat er zonder niet eens sprake was geweest van het bestaan van *dit* boek. Het betreft een literair werk, dat in de ondertitel reeds genoemd werd: de *Camera Obscura*, dat een deel van mijn lezers zal kennen en juist daarom *De Toverlantaarn* aangeschaft hebben; een gedeelte zal het werk echter niet kennen, of er hoogstens eens van gehoord hebben. De *Camera Obscura* is een verhalenbundel uit de negentiende eeuw, geschreven door Hildebrand, pseudoniem van Nicolaas Beets. Het boek verwierf een vooraanstaande plek in de literatuur van die tijd, en wordt vandaag de dag nog altijd gezien als een van de beste literaire werken uit de negentiende eeuw. Dat de bundel zo aansloeg, heeft allereerst te maken met het feit dat Beets vrij vernieuwend optrad

toen hij in 1839 de eerste versie publiceerde. Want hoewel er enige sentimentalistische en romantische invloeden zijn te herkennen in de *Camera Obscura*, liet Beets zijn vertellingen vooral passen binnen de stroming van het realisme, dat in Nederland nog in opkomst was. Kort gezegd tracht een realistisch schrijver of kunstenaar de werkelijkheid zo nauwkeurig mogelijk weer te geven. Dit streven is goed terug te zien in de *Camera*: het thema dat Beets centraal stelt, is de gewone burgerij en haar alledaags leven. Dit zou in eerste instantie weinig enerverend kunnen klinken, maar wie de verhalen tot zich neemt, zal merken dat in deze eenvoud juist een grote originaliteit verborgen zit. De beschouwende, geïnteresseerde blik waarmee Beets een kijkje neemt in de Hollandse huiskamers en straten, resulteert in uitvoerige, zeer treffende en vooral vermakelijke beschrijvingen. De types met hun eigenaardigheden vormen portretten van personen die iedereen in de eigen vrienden, burens of kennissen kon en kan herkennen; het zijn ‘mensen niet met groote hartstochten maar met kleine zwakheden’, aldus W.H. de Beaufort, politicus en tijdgenoot van Beets. Door gedetailleerde beschrijvingen van hun persoonlijkheid, kleding, interieur en manier van doen (schrijver Cd. Busken Huet stelde ook wel dat ‘niemand onder onze novellisten van het jongere geslacht onze volks- of onze tusschenklasse, onze stedelingen of onze buitenlieden, zoo op het leven betrapt heeft’), en door het benoemen van kleine ergernissen en eigenaardigheden die aan vertellers in veel andere boeken voorbijgaan, ontstaat een overvloed aan observaties die getuigen van geestigheid enerzijds en van een diepe mensenkennis anderzijds. Het zit hem dan ook in de combinatie van inhoud en vertelwijze, en beter dan E.J. Potgieter zou ik de kracht hiervan niet kunnen omschrijven: ‘Wij weten niet, ook na twee, drie malen lezens, wat meer toejuiching verdient: de waarheid van de opmerking, in welken geest dan ook, of de gelukkige uitdrukking der gedachte.’

Het streven van Beets om de wereld om zich heen weer te

geven, komt tevens tot uitdrukking in de titel van zijn boek. De meesten zullen bij het Latijnse begrip veronderstellen dat het iets te maken heeft met een camera zoals wij die nu kennen, en in zekere zin hebben zij gelijk. De camera obscura (‘donkere kamer’) was namelijk een van de eerste apparaten die een beeld van de omgeving konden weergeven. Al in de oudheid maakte men gebruik van de constructie. In een verduisterde ruimte werd in een van de muren een klein gat gecreëerd om een lens in te plaatsen, waardoor het licht naar binnen viel, om zo een projectie te vormen van de buitenwereld op de tegenoverliggende muur. Later werd het optisch instrument een soort kast, eveneens met een lens, die het beeld op een glasplaat projecteerde; in feite was dat het eerste fotoestel. Menig tekenaar en schilder maakte gebruik van zo’n kamer of kast om het op de muur of plaat geworpen beeld over te schetsen, en precies hiermee vergeleek Beets zijn boek en zijn rol als schrijver: hij ‘ving’ de taferelen als een lens, om ze vervolgens te ‘projecteren’ op papier.

Veel van Beets’ personages zijn gebaseerd op kennissen, familie en willekeurige personen, zoals medepassagiers in de diligente. Toch is de *Camera* niet door en door realistisch, wat deels door de invloed van de eerdergenoemde stromingen komt, maar vooral doordat Beets zijn omgeving ironiseert. Hij drijft geregeld de spot met de burgerlijkheid om zich heen, maar niet met het doel haar af te keuren, of anderen te grieven, wat tevens blijkt uit het empathisch vermogen dat uit zijn stukken spreekt. Beets kleurde zijn omgeving in, om er ‘kleine schilderijen’ van te maken (zoals hij zijn vertellingen zelf noemt in het voorwoord van de *Camera*); hij heeft zich als het ware in zijn camera obscura geplaatst, tussen lens en muur; niet, om de lichtstralen te blokkeren, maar om ze des te fraaier te doen uitkomen. Het is dus niet zomaar realisme, maar levendig realisme vol humor.

De verhalen die de lezer in *dit* boek vindt, hebben zich laten inspireren door deze benadering van de werkelijkheid. Om te verhelderen hoe deze inspiratie zich aandienende en hoe ze terug te zien is in *De Toverlantaarn*, zal ik een korte beschrijving geven van de indruk die de *Camera Obscura* op mij persoonlijk heeft gemaakt.

Altijd al heb ik een affiniteit gehad met het verleden. Het fascineert me om te bedenken wat er om moet zijn gegaan in onze voorouders, en hoe dit in verband stond met het voorkomen van ons land in vroeger tijden. Toen ik op de middelbare school voor het eerst kennismakte met Nederlandse literatuur uit andere eeuwen, besepte ik dat ik veel nauwer in contact kwam te staan met een andere tijd wanneer ik een werk las dat niet geschreven was *over* die tijd, maar *in* die tijd.

Zo kwam ik tevens in aanraking met de *Camera Obscura*, en direct bij de eerste regels – ik geloof uit het verhaal ‘Jongens’ – kreeg ik het gevoel op een zeer persoonlijke manier kennis te maken met het Nederland van de vroege negentiende eeuw, met de sfeer die er heerste in ons land, met de couleur locale. De negentiende-eeuwse schrijfstijl met zijn archaische karakter maakte allereerst een diepe indruk op me. De prachtige woorden, bijzondere syntactische constructies en zorgvuldige manier van beschrijven deden me beseffen dat de vorm waarin de taal vandaag de dag gebruikt wordt, niet iets vanzelfsprekends is; ooit kwam de rijkheid van het Nederlands veel meer tot uitdrukking en tot haar recht. Anderzijds was het de inhoud van het boek die een bijzondere aantrekkingskracht op me had: de beschouwingen vol vroegnegentiende-eeuwse straatbeelden, gebruiksvoorwerpen en vervoermiddelen riepen een sfeer op waarin ik me geheel thuis voelde, iets wat me eigenlijk nooit op zo’n intensieve manier overkomt tijdens het lezen van een boek. In feite betrof het een nostalgisch gevoel, maar dan sterker: het was alsof Beets’ woorden ervoor zorgden dat er een vervlogen tijd die ergens in mij verborgen zat, naar boven werd gehaald.

De verhalen uit de *Camera* ben ik blijven lezen en herlezen, en steeds ontdekte ik weer nieuwe aspecten, nieuwe eigenaardigheden, nieuwe humor in de taferelen die Beets schetst. Dat het een boek is om op terug te vallen hebben velen opgemerkt, en H.P. Staal, een negentiende-eeuws politicus, verwoordt dit mijns inziens perfect: 'En vooral wanneer ik een tijdlang buitenlandse literatuur heb genoten, geeft het herlezen van een stuk uit de *Camera* mij een genoegen, dat ik niet juister kan aanduiden dan door het te vergelijken met het heerlijk gevoel, dat ik telkens weer ondervind, wanneer ik na een reis in het buitenland – hoe mooi die ook was – terugkeer in mijn eigen land en in mijn eigen huis.' Het boek is zo puur Hollands, dat het vaak omschreven is als het meest nationale boek uit de Nederlandse letterkunde. Het veroudert bovenal niet, want hoewel het een spiegel vormt van het Hollandse burgerlijk leven van de vroege negentiende eeuw, is het algemeen menselijke erin tijdloos. Tegelijkertijd houdt 't het Nederlands-vaderlands karakter in leven.

Ook in mijn verhalen is het dagelijks leven het uitgangspunt gaan vormen. Ze spelen zich niet af in de negentiende eeuw. Ze spelen zich ook niet af in de hedendaagse wereld. Het is een combinatie ervan, en ik moet bekennen, dat ik er niet in zal slagen uit te leggen wat die combinatie dan precies inhoudt. Maar dat is ook niet nodig; het zou de magie van de wisselwerking tussen de tijdsperiodes bederven. De lezer moet het zelf ontdekken, het zelf aanvoelen. De ene keer wordt hij teruggevoerd naar het schilderachtige Nederland van toen, waarbij er zo nu en dan een knipoog naar het heden bestaat; een andere maal vormt een hedendaags fenomeen het uitgangspunt, zonder dat de negentiende-eeuwse sferen daarbij uit het oog verloren worden. De vertellingen zweven als het ware tussen de tijden in. De lezer zal mede hierdoor bovendien veel tijdloze elementen tegenkomen. De verweving van verleden en heden zal zo nu en dan voor een zekere mate van bevreemding zorgen, maar daarmee ook juist aan het denken zetten.

De schrijfstijl kent eveneens deze vermenging van ouderwets en modern. Het negentiende-eeuwse overheerst wel enigszins, zodat het bijdraagt aan de bijbehorende sfeer. Het is evenwel niet zo dat ik daardoor mijn eigen stem niet laat klinken. Het archaïsche is daar namelijk juist deel van gaan uitmaken. De *Camera* heeft mij op stilistisch vlak bovenal in laten zien dat taal én inhoud meer in hun kracht komen te staan wanneer het in een verhaal niet enkel draait om het beschrevene, maar tevens – en vooral – om het beschrijven zelf. Het verstillen van een beeld of tafereel dwingt de schrijver bewuster gebruik te maken van de taal, omdat hij de taak heeft dat beeld of tafereel zelf te verkennen, details vast te leggen en het bovendien esthetisch te benaderen. Beschouwen moet je, en kun je, leren.

Thans keren we dan eindelijk terug naar de titel. De toverlantaarn is namelijk verwant aan de camera obscura. Dit optisch instrument is te zien als de voorloper van de diaprojector en werkt als volgt: een lichtbron (in het begin een gasvlam, later ook een olielamp of elektrische lamp) wordt in de romp ervan geplaatst, waarna op een glasstrook geschilderde afbeeldingen achter de lens geschoven worden en vergroot op een muur of laken worden afgebeeld. In de vroegmoderne tijd gebruikte men dit veelvuldig, bijvoorbeeld om mensen te vermaken met een voorstelling waarbij de afbeeldingen achtereenvolgens in het instrument werden geschoven om ze van uitleg te voorzien en er een verhaal bij te vertellen, maar ook bijvoorbeeld wetenschappers en onderwijzers hanteerden het door gebruik te maken van eigen beelden, ter ondersteuning van hun vertogen en lessen. In de loop der negentiende eeuw raakte het projectiemiddel vooral in zwang als speelgoed voor kinderen, maar een vooroordeel zou dus zijn dat het *alleen* als speelgoed heeft gediend.

Net als een camera obscura is de toverlantaarn dus in staat om een beeld te projecteren. Het verschil is dat de donkere kamer nu geen deel uitmaakt van het instrument zelf, maar dat het instru-

ment zich *in* deze ruimte bevindt, en dat de beelden die geprojecteerd worden geen directe weerspiegeling van de buitenwereld vormen, maar afkomstig zijn van geschilderde voorstellingen die zich tussen licht en lens bevinden. Dit is een belangrijk onderscheid, omdat Beets zijn directe omgeving gebruikte als fundament voor zijn verhalen, terwijl ik een eigen soort wereld heb gecreëerd – die uiteraard wél geheel gebaseerd is op de bestaande wereld en daarmee allesbehalve fantastisch of surrealistisch is – door de negentiende eeuw en eenentwintigste eeuw elkaar te laten ontmoeten, en deze beelden vervolgens in het instrument te schuiven en ze te projecteren in de vorm van taal.

Ik hoop nu voor de lezer enige opheldering gecreëerd te hebben, zodat de verhalen beter begrepen en aangevoeld worden. Daarenboven wens ik dat mijn liefde voor de Nederlandse taal in de verhalen zal doorklinken, en dat ik de rijkheid ervan heb kunnen laten blijken, opdat de lezer ziet hoeveel schoonheid zij wezenlijk bezit.

Het is dan ook tijd de eerste afbeeldingen erbij te nemen en ze achter de lens te schuiven, en ons schijnsel niet langer op de toverlantaarn te richten, maar het licht te dempen, om haar zelf te laten schijnen.

Suzanne Voets,
september 2021

Nicolaas Beets

MOESTUINVREUGD.

Hebt u wel eens in uw tuin gezeten, in een gietijzeren stoel of op een houten bank, uit de hoge berken klinkend het gekwinkeler van mussen en vinken, uit de dichte klimop kwiek fladderend een kleurrijke dagpauwoog, uit uwe bloemperken zoemend het gonzen der honingbijen, en in het midden aan de hemel een kleine doch felle zon die uw handen warmt en uw pet of hoed met golvend licht omsluit; uw gaard ereis rondziend, zoals u reeds zoveel dagen en zoveel uren gewoon bent te doen, en onverhoeds iets opmerkend wat u alle dagen en uren ervoor nimmer zó heeft waargenomen? Of het door het perspectief komt vanwaaruit u nu de gewassen en ruimteverdeling des tuins bekijkt, of door een verhelderend moment opgekomen na een flinke teug ijswater, of een bries die uw gezicht een weinig verkoelde – u weet het niet. Het betreft een bepaalde plek in de tuin, waar u de boel van tijd tot tijd pleegt te schoffelen, opdat er geen onkruid, en enkel aarde te bezien is. Het is een plek, die geheel ledig is. U bekijkt de onbebladerde locatie eens goed; eerst vanuit uw zitplaats, het hoofd licht opheffende en zo'n beetje naar links en rechts bewegend; later van naderbij. En nog onder het blootsvoets stappen door het fettige gras, op de bewuste plek toe, ontbrandt er in u een betrekkelijk hevig verlangen dat van uw romp tot aan uw voeten golfte; een verlangen, om die nog onbegroeiende aarde te vullen met een of ander breed, welriekend gewas, zodat de leemte niet meer zo opvalt, en de gedijende plant een aangename, al of niet kleurrijke bijdrage levert aan het schilderij uwer gaard. Me dunkt, dat zulk een gedachte, zulk een gevoel eenieder wel eens over-

komen is, immers; een geheel lege, kille plek in een tuin – of het nu de uwe, of die van een kennis is – tussen al het gebladerte en alle wemelende takken, dat stáát niet – maar of men er ook wérk van heeft gemaakt, is een ander verhaal. Er bestaan welbeschouwd zoveel frisse gewassen die men er neer kan plaatsen; men kan kiezen voor een aantal wilde bloemen, of er een flinke bessenstruik in de grond zetten, of hyacinten en echinacea, of er een hoge appelboom schikken, afhankelijk van de grootte en plaats der gaping. Maar hebt u er wel eens over gedacht, er gewassen te *verbouwen*?

De moestuin, waarde lezer! bestaat al sinds mensenheugenis. Hij dient allereerst als bron voor een gezonde, veelzijdige maaltijd, maar alvorens men hiertoe komt, vraagt de moestuin om een toegewijde verzorger, die het niet enkel als zijn plicht, maar tevens als een genot ziet om de planten niet enkel te laten groeien, maar tevens te laten gedijen. De tuinder vindt het zeer heuglijk om tussen de moesbedden door te lopen, en de weelde en bladerenpracht gade te slaan, en zich te verwonderen over de vorderingen van de gewassen die hun eigen aard, de grond waaruit zij eenmaal ontkiemd en ontsproten zijn, later fier beschermen met hun brede uitstaande bladeren. Zij tonen de moestuinbetreder op een zonnige dag een schaduwspel aan licht-donkercontrasten die zich, als de wind opspeelt, schuddend over de aarde, insecten en het gebladerte bewegen. En daar waar eerstens de rug gekromd moet worden om de zaadkorrels op de juiste diepte in de grond te steken, daar moet men na enkele weken dan wel maanden het hoofd in de nek leggen om omhoog te zien naar de stengels en hun behangen stelen, die tot schuttingafstand de hoogte in reiken. De moestuin vraagt een weinig, maar biedt veel – mits men genoeg bekend is met welke werkzaamheden hij stellig moet verrichten, maar vooral ook welke *niet*. De kennis der natuur! Zij is onvermijdelijk. Men moet weten of de gewassen die hij wenst te kweken, wel in staat zijn en geschapen zijn om te gedijen in het

bestaande seizoen, met het bestaande weer, met de bestaande temperaturen. Men moet over genoeg tijd beschikken, en bereid zijn minstens een paar malen per week een blik te werpen op de dynamiek der planten. 't Schoffelen, harken, verpoten, nieuwe bedden alsook paden creëren, een composthoop doen ontstaan; alle handelingen waar de tuinier vroeg of laat mee te maken krijgt, kunnen in den beginne een gedachte oproepen in de zin van: doe ik het wel goed? Maar de natuur, zij is grotendeels oncontroleerbaar, en zij zal het blijven. Zij is een van de weinige zaken op aarde, waarover de mens tot dusver nog maar weinig heeft kunnen heersen, en daarom kan zij, ook in de moestuin die men nota bene zelf heeft opgezet, nogal wat verrassingen met zich meebrengen, waarbij de tuinier er niet aan ontkomt een of ander gaardenboek te raadplegen. Wat drommels – daar zijn allerlei kleine happen uit uw slabladeren te zien, en – ziedaar! Een halve krop is verdwenen. Zouden het de vogels weerom geweest zijn? Neen! Ik citeer, uit mijn moestuinboek: 'Verschijnselen: de bladeren zijn aangevreten, veelal vanaf de rand van het blad – rupsen. Wegvangen.' U meent toch waarlijk, nooit een rups te hebben gesignaleerd; in geen van de moesplantsoenen en ook niet daarbuiten. Wel, waar dan zitten die ellendige onderkruipsels? Daar tilt u het blad, waarop zich aan de onderzijde een slijmerige substantie bevindt, nauwellettend op. En nu kunt u het wel raden, en u heeft het bij het rechte eind: 'Vreterij aan de bladeren, meestal aan de zachtste delen. Veelal een slijmspoor aanwezig – slakken. In ernstige gevallen met slakkenkorrels strooien.'

Er wordt bij zulke omstandigheden vaak aangeraden, gaas te spannen, opdat vogelen, slakken en andere middelkleine beesten en insecten de mogelijkheid wordt ontnomen het blad aan te vreten, of om de zaden, nog voordat zij de mogelijkheid hebben gehad te ontkiemen en zich aan het zonlicht te tonen, uit de grond te halen. Men kan het net, gelijk op een van de illustratiën van Vürtheim, uitzetten over de richels waarin sla- en

bloemkoolkroppen over enkele weken hun loof laten verschijnen; men dient het gaas op een zodanige wijze vast te haken in de aarde dat de vogels geen kans, maar de kroppen genoeg ruimte hebben om zich te ontplooien. De oneindig vele andere methoden en technieken die er ontwikkeld zijn speciaal voor de moesgaard, zal ik verder buiten beschouwing laten.

Uiteindelijk zal het moment dan daar zijn, dat u de boel kunt oogsten om een maaltijd 'uit eigen tuin' te bereiden; dan kunt u een gezelschap uitnodigen om te tonen hoeveel beter, smakelijker en frisser het is om onbespoten en onbelaste moesvoortbrengsels te gebruiken. Maar het te eten krijgen van deze of gene kan tevens dienen voor een ander doeleinde: het wegwerken van de mogelijke overtolligheid. De natuur zal u immers niet eenmaal 's weeks een nieuw handje bonen aanreiken. Als de planten volgroeid zijn, en de weersomstandigheden op hun geschiktst, dan is alles inen rijp. Sterker nog, als u niet op tijd toeslaat, verleppe alle vruchten en worden rot of hol van binnen, om te verschrompelen en verstuiven, en deel te nemen aan de kringloop van leven en dood. Maar het kan zo zijn, dat uw tuin op een zeker ogenblik barst van de bonen; een typisch voorbeeld van een groente, die zich snel ontwikkelt, en zich snel uitbreidt. Uw werk wordt beloond; uw tuin is beboond! En nu kan de tuinier, behalve zijn gasten een bord voorschotelen dat voor de helft gevuld is met een aanzienlijke stapel ranken, vier dingen doen. Ten eerste kan men de groenten weggeven of verkopen, ofschoon ik inschat dat slechts een deel van mijn lezers zich boer of boerin kan noemen. Ten tweede kan men ze cadeau doen aan burens ('Koos, let op – hier komen ze!'), kennissen, vrienden, familie, zwervers, bedelaars of de voedselbank. Ten derde kan men ervoor kiezen, de bonen weg te gooien – maar neen! Dat is volstrekt verkeerd. Numero 2 is immers zeer gemakkelijk uitvoerbaar, en zowel gever als ontvanger heeft er profijt van. Ten laatste kan men nog tot het alternatief komen, dan maar alles zélf op te eten. Plukken, almaar plukken, en veel

snijden gaan vooraf aan alle de zeven dagen van de week dat bonen niet alleen deel uitmaken, maar ook het grootste deel vormen van het diner, en men tracht de groente op allerlei manieren te verwerken in het voedsel, zodat zij steeds met een andere structuur en met enige nuances in de smaak in de mond van de volhardende tuinder belandt.

De eerste weken biedt het tuinieren niet veel meer dan de handen vol werk en zand, en de mineraalrijke aarde grote scharen onkruid. Het is jammer, en velen hinderlijk, dat het uitroeien van 't onkruid bovendien niet na éénmaal lang en uitgebreid schoffelen voltooid is. Het is niet voor niets dat men, wanneer hij met netelige omstandigheden te maken krijgt, een spreekwoord neigt te gebruiken dat is bedacht naar aanleiding van de bevindingen van een opmerkelijke, eenvoudige tuinder. Welhaast onmogelijk is het uitroeien van zulke overwoekerende kruiden die hun wortelen onder de grond op slukse wijzen verspreiden en met elkaar laten verstrengelen, om op een onverwachte plaats zichzelf opnieuw omhoog te laten komen uit de aarde, gelijk een fuut die onder water duikt en enige tellen later weer bovenkomt, zonder dat men weet wáár. Menig tuinman heeft getracht er een middel tegen te ontwikkelen, om voor eens en altijd verlost te zijn van de haagwinden en kleefkruiden. Men is er echter niet in geslaagd; het kruid schiet al uit sinds jaar en dag, waar het kan, hetwelk ook Cats opmerkte in zijn tuin:

Ik trek dit wied op heden uit,
Vermits het al te welig spruit,
En dat het, door het gansche bed,
Den aanwas van het moes belet;
Ja, dat aan het eetbaar groen,
Gedurig hinder plagt te doen.

Hinder, hinder, hinder! Het ontspruit op alle denkbare plaatsen, tussen klinkers en in de kleinste perken; tussen grassen en langs de hoogste muren; het schiet uit, het leeft – en het blijft. De tuinier moet ermee leren omgaan, het óf handig ontwijken, óf volharden in het uit de grond nemen ervan, óf: het als een gunst zien. Waar immers de juiste onkruiden gedijen, is de bodem voedzaam. Zij dienen als een spiegel van uw aarde, zij geven u, zonder dat u er iets voor hoeft te doen, een indicatie van de bodemgesteldheid. De bieten groeien niet meer? Juist! Daar gedijen eveneens geen netels en paardenblommen; daar is de zuurgraad van het zand niet op orde, en daar is niets wat het mogelijk maakt om als plant te leven.

Het is zo, dat men met tegenspoed en mislukte oogsten om moet leren gaan, als men eenmaal aan het telen van gewassen begint. Maar iets wat op gemakkelijke wijze verkregen is, geeft een veel minder bevredigend gevoel en veel minder voldoening dan een taak die niet zonder hindernissen verloopt. Daarenboven is het proces vaak heuglijker, dan de uitkomst. De heer H.G. Foppe zei het reeds: het prettigste aan de moestuin – al was het in zijn geval een volkstuin, waarover hij aanzienlijke belasting moest betalen, maar dat is weer een heel ander verhaal – is het werken erin. Het biedt rust, en tegelijkertijd mysteriën en vele kleine zoektochten. Men kan op zijn gemak harken en wieden, en al neuriënd zijn gedachten heen laten zweven. Maar waar de kweker somtijds ook naar verlangt, is tuinieren in gezelschap. Men kan dan spreken over de onderscheidene processen die alreeds hebben plaatsgevonden, of waarvan men nog hoopt dat ze spoedig geschieden zullen; men kan van gedachten wisselen over de speciën die er in zijn eigen tuin te bemerken zijn en de soorten die zich juist in de gaard van de ander bevinden, zodat de tuinen veel gespreksstof bieden, alsook de bron vormen van een vermakelijk raadspel. ‘Welke groente denkt u, dat dit is?’ vraagt uw tuinvriend u. U kijkt eens goed, maar weet het niet dadelijk. ‘Het lijkt een citroen,’ begint u, maar wetend dat